

»ZAKAJ SO TAKO NESREČNI?« SLOVENCI IN SAMOMOR V 60. LETIH 20. STOLETJA

Slovenija se je kot najbolj razvita med jugoslovanskimi republikami v šestdesetih letih prejšnjega stoletja ponašala z gospodarskim razvojem, nizko brezposelnostjo in rastjo življenjskega standarda. Idilično podobo napredka in blagostanja je kazila vse višja stopnja samomorilnosti, ki je ostajala visoko nad jugoslovanskim povprečjem in ki je bila za nasprotnike režima dokaz, da je novi ideologiji spodeljelo ter da so ljudje nesrečni do te mere, da se umikajo v smrt.

V šestdesetih letih se je problematika znašla v središču pozornosti. Statistični podatki so nakazovali, da je v slabem stoletju prišlo do izrazitega skoka v stopnji samomorilnosti z začetnih 3 samomorov na 100.000 v letu 1873 na 35–40 samomorov na 100.000 prebivalcev v šestdesetih letih 20. stoletja, kar naj bi nakazovalo, da se je v dobrem stoletju v slovenski družbi zgodil popoln prelom, skrb pa je vzbujalo zlasti prepričanje, da je do drastičnega skoka v stopnji samomorilnosti prišlo po letu 1955. Analitiki so namreč upoštevali zgolj podatke o stopnji samomorilnosti med letoma 1931 in 1934, ko je ta znašala 19/100.000 prebivalcev, spregledali pa so dejstvo, da je stopnja samomorilnosti med letoma 1937 in 1939 v Dravski banovini že znašala 26 samomorov na 100.000 prebivalcev in da se je, po začasnem upadu med vojno, zgolj vrnila na raven, kjer je že bila pred izbruhom druge svetovne vojne. Občutek krize je še poglabljala primerjava med stopnjami samomorilnosti v Sloveniji in v drugih jugoslovenskih republikah, ki je dokazovala alarmantnost slovenske realnosti in spodbudila nujno po ukrepanju na različnih ravneh.

Tabela 1: Stopnja samomorilnosti v Jugoslaviji v letih 1955–1964

Jugoslavija	BiH	Črna gora	Hrvaška	Makedonija	Srbija	Vojvodina	Kosovo	Slovenija
14,6	8,9	17,1	16,8	4,4	11,8	25,2	4,2	30,2

Vir: SI AS 1931, 1416, Hašič, 206.

Analitiki so še na začetku šestdesetih let sicer poudarjali, da ni nikakršne potrebe po dramatiziranju, saj naj bi statistični podatki pričali zgolj o razmerah, ki naj bi bile ostanek preteklih časov in posledica starega, zatohlega, s katolištvom prezetega predvojnega sveta, rešitev pa naj bi prinesel obračun z ostanki meščanske ideologije, ki so še bili prisotni v družbi. Pričakovanja stroke in oblasti, da bo uresničitev socialističnega sna že sama po sebi prinesla preobrat in upad števila samomorov, se niso uresničila. Namesto da bi se Slovenija približala stopnji samomorilnosti, ki je bila značilna za preostali del države, se je od nje le še bolj oddaljevala. Nelagodje so vzbujali zlasti podatki o visoki stopnji samomorilnosti med mladimi, višji tudi v primerjavi s podatki iz držav, ki so sicer prednjaci po številu samomorov, in sredi šestdesetih let je v strokovni javnosti prevladalo prepričanje, da je nujno aktivno ukrepati, vendar na način, ki ne bi vznemirjal javnosti.

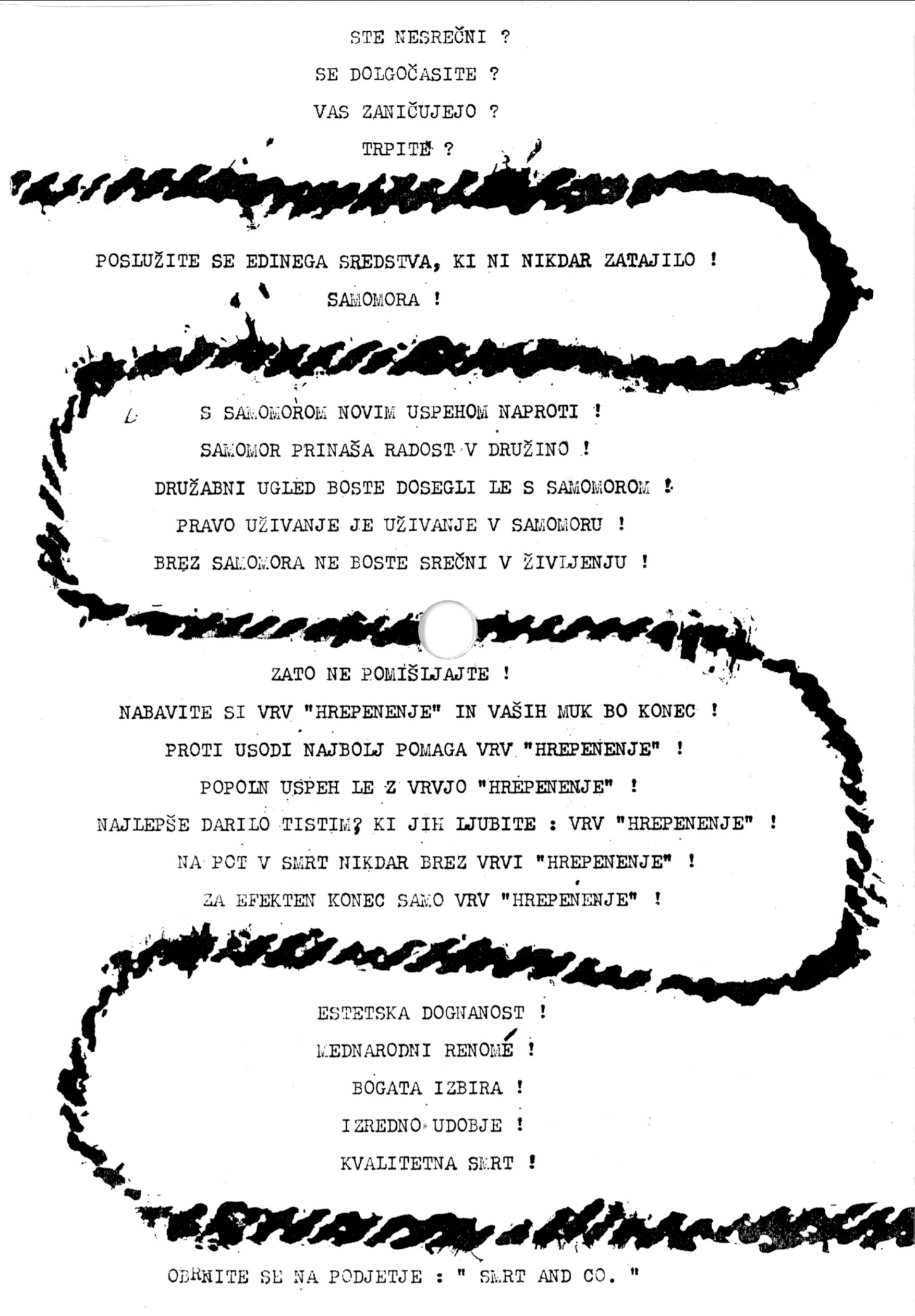

Slika 1: Članek Klub samomorilcev – da ali ne? sproži vihar ugibanj o obstoju kluba samomorilcev med mladimi v Ljubljani

Fornezz, Tone, »Klub samomorilcev – da ali ne?«, Tedenška tribuna, 19. 6. 1968, št. 25, 2.

Slika 2: Grozilno pismo domnevnega kluba samomorilcev
SI AS 1931, 1416, Hašič, 110–111.

Slika 3: Aleš Kermauner, Ste nesrečni?
Kermauner Aleš: Aleš Kermauner. Ljubljana: Kulturna komisija pri univerzitetnem odboru zveze študentov Jugoslavije, 1966.
AS 1931, t. e. 1417, Aleš Kermauner.

na ministrstvu za notranje zadeve so se odločili zadevo poglobljeno raziskati in so začeli preiskavo z imenom Hašič, pri kateri je sodelovala tudi SDV. Osrednji del preiskave so bili samomori Aleša Kermaunera (1946–1966), Borivoja Dediča (1945–1966) in Svita Brejca (1947–1968), ki naj bi bili povod za vse druge in so odpirali vprašanje, ali so ti samomori nesmiselna dejanja razvajencev ali racionalne odločitve in kot take kritika družbe. Zlasti Aleš Kermauner je postal legenda med mlajšo generacijo in po mnenju policijskih preiskovalcev je obstajala realna nevarnost za nastanek mita o »slovenskem Palachu«, kar so že zeleli na vsak način preprečiti. V strahu pred vplivi Zahoda, javnim mnenjem in podtalnim družbenim vrenjem je oblast uporabljala različna sredstva nadzora nad vpletjenimi do konca policijske preiskave leta 1969 in še dlje.

Preiskava obstoja kluba samomorilcev ni potrdila. Z olajšanjem so ugotovili, da naj bi šlo za propadle in izolirane posamezni, ki jih je socialistična družba, očitno močna in notranje koherentna, že marginalizirala. Razlogi za obravnavane smrti so bili označeni kot zasebni: bili naj bi osamljena dejanja osamljenih mladih ljudi, brez občinstva ali višje resnice. Za režim je bilo vsekakor bolje, da so umirali zaradi občutka osebne poraženosti ali celo zdolgočasnosti kot iz upora ali želje po prevratu družbenega sistema.

Tabela 2: Stopnja samomorilnosti po starostnih skupinah v letu 1964 s podatki za moško in žensko populacijo

Starost	Slovenija		Avstrija		Češkoslovaška		Finska		Madžarska	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
10–14	5,3	-	2,4	1,7	2,4	0,5	2,1	-	5,0	12,7
15–19	20,4	14,5	16,9	6,5	17,3	7	8,3	2,3	21,1	15,4
20–24	40,4	12,6	27,2	8,0	29,8	9,3	23,2	4,9	40,9	12,3
25–29	46,5	7,9	26,8	13,3	30,7	8,6	21,1	9,0	35,2	14,7
30–34	44,6	13,2	32,5	10	35,5	10,7	42,0	7,4	44,3	13,5

Vir: SI AS 1931, 1416, Hašič, 208.

Poskusi, da bi problem obravnavali tiho in interno, niso uspeli. Prelomnica pa ni bila število samomorov, ampak javno predvajanje filma Maka Sajka Samomorivci, pozor! leta 1967 v Beogradu. Film je osvetlil problem samomorov mladih v Sloveniji, zgodba pa je odjeknila tako v domačem kot v tujem in izseljenskem časopisu, ki je v naraščajoči stopnji samomorov med mladimi iskallo značne propade socialističnega sistema.

Leta 1968 je škandal dobil še dodatno razsežnost: po samomorih Svit Brejca in nekaterih drugih otrok javnih osebnosti se je začelo javno ugibanje o obstoju samomorskega kluba med študenti v Ljubljani, ki naj bi spodbujal mlade k samomoru. Pristojni